

DEEL III

NEOGOTISCHE KERKBOW

van

**HYACINTH MARTENS (1847-1919)
BOUWMEESTER TE STEVOORT**

**VINCENT LENERTZ (1864-1914)
ARCHITECT TE LEUVEN**

M.J. Mireille Orlent

Oude kerk 1904.

HOOFDSTUK I

BOUWGESCHIEDENIS

M.J. Mireille Orlent

Lic. Kunstwetenschappen K.U.Leuven

De stichting van Opoeteren als dorpsgemeenschap is in een nevel van onduidelijkheid gehuld. Wel zijn er vermeldingen van oude nederzettingen en later ook van deze gemeente in het stroomgebied van de Maas. Dat Opoeteren en Neeroeteren langs de Oeter gegroeid zouden zijn uit de plek die 'Ottarsino' genoemd werd is een hypothese die verband houdt met de aanduiding van een woonkern in de uitgestrekte heidegronden en bossen op een Salische kaart (vóór 727). Deze nederzetting lag vlak bij de splitsing van twee belangrijke handelswegen richting Utrecht en richting Arnhem. In 'super fluvium Uotra' (Opoeteren) zou reeds in de 9de eeuw een rechthoekig kerkje hebben gestaan.¹

Archiefonderzoek wees uit dat de **onafhankelijke parochie van Opoeteren**, losgekomen van de moederkerk in Dilsen en behorend tot het concilie van Eyck, wordt vermeld in een akte van 1202 en moest deelnemen aan de jaarlijkse banheerlijke processies rond Pinksteren waardoor de band met het kapittel van Aldeneik werd uitgedrukt.

In mei 1267 werden de tienden van Gruitrode en van Opoeteren door graaf Arnold VII van Loon aan de Abdij van de Godsberg te Neeroeteren gegeven. Deze abdij was in 1240 van Baltershoven (St.-Truiden) naar hier overgebracht en werd omwille van ondraaglijke armoede in 1275 verbonden met de machtige Abdij van Oriënten in Rummen, die een stichting was van zijn voorvader Arnold V. Dit kan verklaren waarom de cisterciënzerabdis van Oriënten in 1274 het gotische koor van de oude kerk van Opoeteren heeft gebouwd. In de 17de eeuw zou de toenmalige abdis Mechtildis de Roest de verantwoordelijkheid voor herstellingen aan het koor en de sacristie afschrijven op de mensen van Opoeteren. In haar schrijven van 19 juli 1671 verwees ze naar schade aan het koor dat het klooster toebehoorde, veroorzaakt doordat er zonder toelating een duiventil op het koor was gebouwd.

Dat de regeling van de tienden van Opoeteren aldus werd bepaald door de graven van Loon, belet niet dat het bevestigingsrecht in handen lag

van de prins-bisschop van Luik; hij alleen kon de pastoor van Opoeteren benoemen. Opoeteren ressorteerde ook bestuurlijk via het Land van Loon vanaf 1366 onder het **prinsbisdom Luik**.

E.H. Jan Lambert Jaeken (1854-1931), geboren in Opoeteren en na aanstellingen te St.-Pholien (Luik), te Forêt (Trooz) en te Lauw teruggekeerd in het najaar van 1923 naar zijn geboorteplaats als rustend pastoor, heeft zijn krachten gewijd aan het reconstrueren van de geschiedenis van deze plek. Aldus zijn meerdere gegevens verzameld met betrekking tot de **diverse bouwfases van de Sint-Dionysiuskerk**. Hij heeft informatie geput uit de *Dictionnaire encyclopédique de Géographie historique du Royaume de Belgique* (1869) van A. Jourdain. Volgens deze bron is de St.-Dionysiuskerk van Opoeteren **één van de oudste kerken in de Kempen**.

Aan de bestaande parochiekerk met een 13de eeuws koor werden in 1522 twee zijbeuken toegevoegd om de kerk te vergroten. Uit een specifieke vermelding bleek dat de middenbeuk gevormd werd door twaalf zuilen in mergelsteen en dat in elk van de zijbeuken vier vensters waren voorzien. Houten vlakke zolderingen overspannen de middenbeuk en de zijbeuken. Het familiewapen van Baron Selys-Fanson (toevoeging medio 17de eeuw) zou nog op het plafond van de middenbeuk aanwezig zijn geweest in het begin van de 20ste eeuw.

In 1571 werd de toren herbouwd tot een laatgotisch baken van drie geledingen uitgevoerd in mergelsteen op een basis van kalksteenblokken. Ten noorden van deze toren werd eveneens een kerkportaal voorzien waarvan de bouwsporen nog te zien zijn in de westelijke muur van de doopkapel. In deze portaaltravee werd in de noordelijke gevel een groot rondboogvenster uitgespaard, dat voorzien is van maaswerk. De datering van de verbouwing kan gekoppeld worden aan de inscriptie van 1571 op de sluitsteen van deze ruimte en hetzelfde jaartal dat uitgewerkt is op een reliëf, dat naar alle waarschijnlijkheid de H. Hubertus met een hert voorstelt. De middeleeuwse basilicale kerk met toren in mergel-

E.H. Jan Lambert Jaeken.

¹ J.DAAMEN, *Opoeteren in een notendop*, in *Geschied- en Heemkundig tijdschrift Utersjank*, jg. 3, nov. 1996, p. 1-14.

ORLENT, M., *Neogotische kerkbouw in Noord-Limburg. Samenwerking tussen bouwmeester Hyacinth Martens (1847-1919) en architect Vincent Lenertz (1864-1914)*, onuitgegeven lic.verhandeling, Leuven, 1996.

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

steen opgetrokken, was dominant zichtbaar van heinde en verre. Deze oude parochiekerk was 3a92ca groot en het omliggend kerkhof van 9a81ca lag als een ommuurde site schilderachtig ingeplant op een heuvel in het glooiend landschap.

E.H. Petrus Libens (†1807) was pastoor van Opoeteren van 1766 tot 1803 en begaan met de inrichting van de kerk. Hij bouwde ook een nieuwe sacristie. Maar evenzeer ijverde hij in 1773 voor een orgel met de goedkeuring en financiële steun van een aantal parochianen. Er werd beroep gedaan op Joannes (Jan) (1743-1810) **Beerens van Weert** om een **orgel** te bouwen. Deze was een medewerker van de orgelbouwersfamilie Vermeulen. In de 18de eeuw werkten Henri Beerens en Petrus Vermeulen samen als orgelbouwers, om in 1730 de firma van de Gebroeders Vermeulen te Nederweert te vormen, waar Henri Beerens tot zijn dood in 1768 de leiding had. Theodoor Vermeulen nam de leiding over van Henri Beerens van 1768 tot 1779. Zijn zoon Petrus (1741-1816) Vermeulen verhuisde dan de firma naar Weert waar hij de leiding opnam tot 1816. In 1861 werd de eenvoudige preekstoel van de kerk door Schepers van Nederweert aangepast.

De zeskantige kuip werd verrijkt met de afbeelding van de evangelisten. Op het deurtje werden de symbolen van de tiara, de kromstaf en het pauselijk of drievoudig kruis toegevoegd. De ijzeren steun werd toen vervangen door een houten vijgenboom als basis voor de preekstoel. Op voorwaarde dat de kerkfabriek het nodige hout zou leveren, werd de kostprijs voor deze aanpassing bepaald op 360 frank. Blijkbaar was de preekstoelsteun nog een discussiepunt want ten tijde van E.H. Theodorus Dochez (1822-1902), die pastoor was van 1870 tot aan zijn dood, werd die vijgenboom vervangen door een andere houten steun. Deze preekstoel staat nog steeds in de kerk.

De **maatschappelijke ontwikkeling** van de gemeenten in **Limburg** in het begin van de 20ste eeuw had te maken met de infrastructurele en economische ontsluiting van deze regio. Dit proces had veel te maken met de aanleg in 1874 van de spoorweg van Hasselt naar Maaseik. Vijf jaar later was er een halte voor Opoeteren-Dilsen. Dit agrarisch gebied zou makkelijker toegang krijgen tot de industriële sites en de centra voor mijnontginning in Midden-Limburg. De levensomstandigheden en draagkracht van de bewoners verbeterden met als gevolg dat er een demografische

Orgel gebouwd door Joannes Beerens in 1775.

Links onder elkaar de panelen van de kuip van de preekstoel. De evangelisten staan afgebeeld met boek en symbool: Lucas met de stier, Marcus met de leeuw, Johannes met de adelaar en Mattheus met de engel. Rechts: het paneel van het deurtje met de pauselijke symbolen: de tiara, de kromstaf en het drievoudig kruis.

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

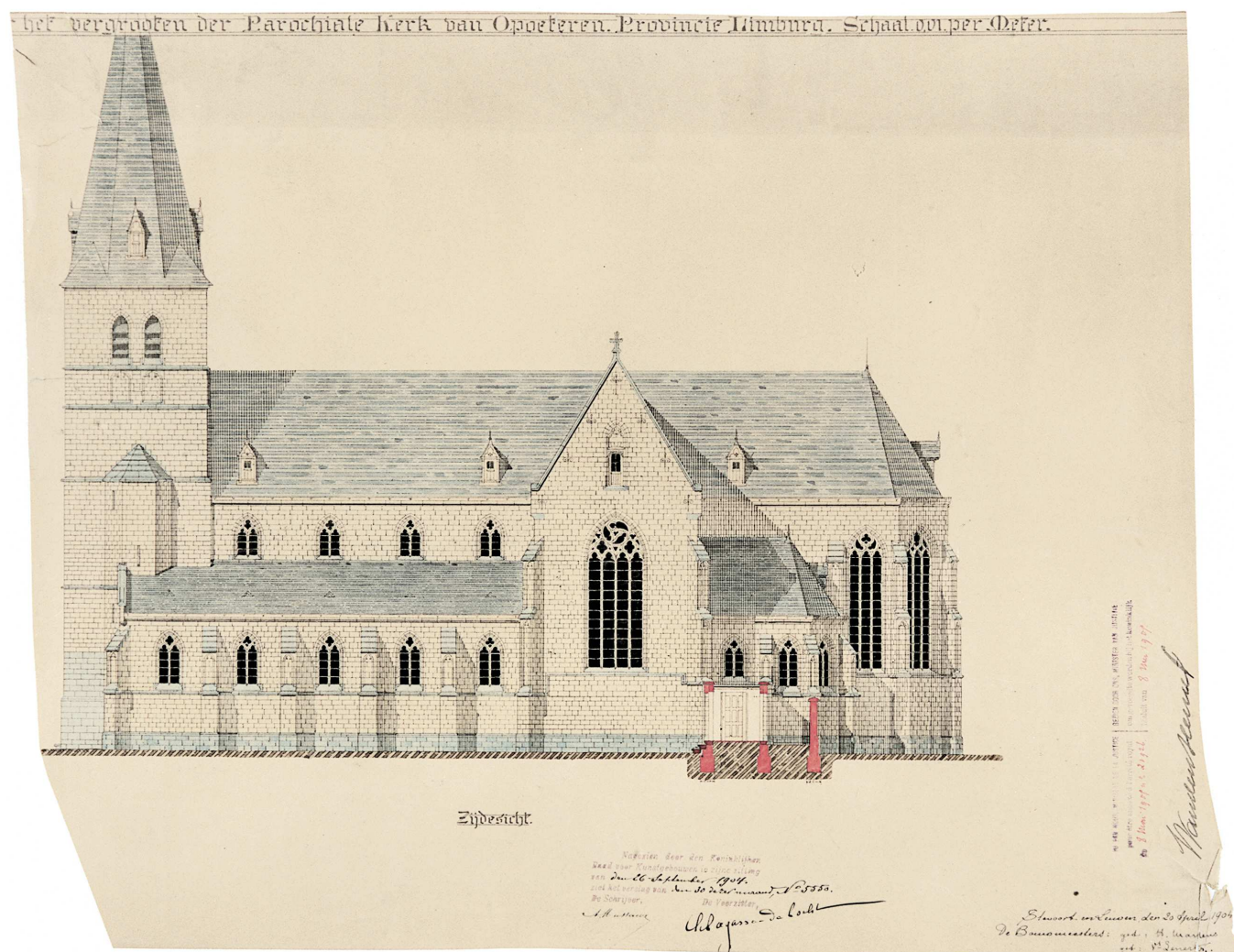
groei kwam en het aantal inwoners bleef stijgen tegen het einde van de 19de eeuw. In het parochiaal archief zijn meerdere aanwijzingen te vinden dat de parochiekerk niet meer voldeed aan de noden, dat de kerk te klein was geworden en dat er actie werd ondernomen om aan dit euvel iets te doen.

Onmiddellijk bij zijn aanstelling als pastoor in 1903 tot 1928 heeft E.H. Dignenum Verdurmen (1850-1930) zich geprofileerd als een geëngageerd bouwheer voor een nieuwe geschikte kerk.

De kerkfabriek van de St.-Dionysiuskerk zond op 5 april 1903 een aanvraag naar de gouverneur van de provincie Limburg om een architect te sturen om vaststellingen ter zake te doen. In augustus 1903 werd er door leden van de Bestendige Deputatie van de provincie Limburg een bezoek gebracht aan de kerk om de prangende nood aan een grotere kerk na te gaan en de omvang van de

noodzakelijke herstellingen aan de bestaande kerk en aan de toren in te schatten. Uit de gegevens blijkt dat er spoedig eensgezindheid ontstond tussen deze bezoekers en de mensen van de kerkraad en de gemeenteraad, dat er geijverd moest worden voor het bouwen van een nieuwe kerk.

De uiteindelijke beslissing viel in de zitting van 3 april 1904 van de Kerkraad van Opoeteren: er moest werk gemaakt worden van een nieuwe grotere kerk. Tot dan toe werd het project reeds jaren uitgesteld omwille van de aanzienlijke uitgaven... zoo had het Kerkbestuur in October 1903 beslist de heeren bouwmeesters Martens van Stevoort en Lenertz van Leuven te gelasten met het opmaken van een ontwerp, en na verscheidene besprekingen met gezegde heeren desaangaande, zijn we thans in het bezit gekomen van de plannen en begroting...

Ontwerptekening van de zuidgevel van H. Martens en V. Lenertz.

Dus reeds in oktober 1903 waren de bouwmeesters Hyacinth Martens (1847-1919) uit Stevoort en Vincent Lenertz (1864-1914) uit Leuven gevraagd om ontwerpplannen te maken en een begroting op te stellen.²

Tot de goedkeuring van hun ontwerp voor de nieuwbouw van een neogotische kruisbasilica met behoud van de monumentale toren en de aanvaarding van de kostprijs van 101.141,65 frank werd bij éénparigheid van stemmen op de zitting van 3 april 1904 besloten. Aangezien de kostprijs niet te verminderen was moesten de nodige fondsen verzameld worden. De kerkfabriek zou overgaan tot het verkopen van bossen... *die bekwaam zijn om verkocht te worden...* ter waarde van 29.500 frank maar rekende op subsidiëring van het gemeentebestuur a rato van 38.500 frank en voor het saldo moest de provincie Limburg en de Belgische staat aangeschreven worden. Wat volgt

is een niet aflatende zorg voor financiële middelen en het nauwgezet opvolgen van het groots project.

Het provinciaal bestuur in Hasselt schreef de aanbesteding van de werken uit voor 17 februari 1905 en Mathieu Janssen van Hasselt werd met de laagste inschrijving van 107.773 frank als **aannemer** bevestigd in de buitengewone zitting van 19 februari 1905 van de kerkfabriek. Blijkbaar had men op 26 februari reeds zicht op de verdeling van de kosten: de kerkfabriek keurde een verhoging van de financiering met 2.760 frank tot 33.560 frank goed terwijl de gemeente een inbreng van 40.800 frank deed en de provincie en de staat samen nog eens 40.313 frank betoelaagden om het inschrijvingsbedrag vermeerderd met de kost van een altaar van 6.900 frank, hetzij een totaal van 114.313 frank te financieren. De gemeenteraad besliste in de loop van maart nog een

² HASSELT, VLAAMS INSTITUUT VOOR HET ONROEREND ERFGOED LIMBURG, *St.-Dionysiuskerk met onmiddellijke omgeving van Opoeteren*, DL 0220. Grondplan van de Parochiale Kerk van Opoeteren dd. 20 april 1904 van H. Martens Stevoort en V. Lenertz Leuven. Schaal 1cm=1m. Gequarelleerde pen-tekening op papier. Geviseerd Koninklijke Raad voor Kunstgebouwen 26 september 1904 en Minister van Justitie 8 mei 1905. Zijdezicht (Zuidgevel) dd. 20 april 1904 van H. Martens Stevoort en V. Lenertz Leuven. Schaal 1cm=1m. Gequarelleerde pen-tekening op papier. Geviseerd idem. Nieuwe kerk van Opoeteren. Oud gedeelte middenbeuk. Dwarse doorsnede en snede door de lengte H. Martens en V. Lenertz. Schaal 1cm=1m. Geviseerd K.R.K. 23 december 1905. Nieuwe kerk van Opoeteren. Kelderingen onder koor. Snede door de lengte en grondplan. Schaal 1cm=1m. Geviseerd K.R.K. 23 december 1905. Gemeente Opoeteren. Schetsplan tot aanwijzing van de vergroting van de kerk en van het kerkhof, alsmede de

En zo werd het ontwerp omgezet in een gebouw.

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

nodige verplaatsing en verbreding der omliggende straten. Schaal 1cm=2m. OPOETEREN, PAROCHIAAL ARCHIEF, *Kerk van Opoeteren Vergrootingswerken en herstellen en verhoogen van de toren Bijzonder lastenboek* dd. 28 november 1904 bouwmeester-ontwerper H. Martens. Geviseerd op 30 december 1904 voor de Bestendige Deputatie door Ridder de Borman, onder voorbehoud der opmerkingen van de provincialen bouwmeester in zijn verslag dd. 29.12. *Résumé betreffende 't Bestek en Begroting van kosten voor de herstellings- en vergrootingswerken uit te voeren aan de parochiale Kerk van Opoeteren* dd. 10 mei 1904 de Bouwmeesters H. Martens V. Lenertz *Kerk van Opoeteren Matenlijst betreffende de vergrootingswerken toe te brengen aan de kerk van Opoeteren en het herstellen en verhooging van de Toren dezer kerk* dd. 10 mei 1904 H. Martens V. Lenertz.

³ OPOETEREN, P. A., *Kerk van Opoeteren Bestek en begroting van kosten van onvoorziene werken ontstaan, gedurende den aanvang van werken en terzelve tijd eenen kelder maken onder het koor, welke kelder later kan gebruikt worden voor het plaatsen van een verwarmingsstelsel toe te brengen aan de in opbouw zijnde kerk Opoeteren* dd. 23 juni 1905 V. Lenertz H. Martens. Ook de aannemer onderschreef (op 27.06.05) deze aanpassing, evenals leden van de kerkfabriek en de secretaris en de burgemeester (op 17.07.05).

verhoging toe te staan tot 43.000 frank. In april kon Joris Helleputte (1852-1925), die als volksvertegenwoordiger van het kiesarrondissement Maaseik had bemiddeld bij de hogere instanties, het resultaat van deze interventie mededelen en gaf hij de bevestiging dat de minister van justitie, bevoegd voor erediensten, een toelage van 17.000 frank had goedgekeurd.

De eigenlijke werkzaamheden startten met de afbraak van de kerkhofmuur door M.W. Vrancken.

In een schrijven van 14 april 1906 van de provinciale architect Léon Jaminé (1858-1921) aan de gouverneur werd verwezen naar een **noodkerk** geïnstalleerd in de oude onderwijzerswoning van Opoeteren en dit naar aanleiding van een inspectiebezoek. De klacht dat het gebouw ongeschikt en een gevaar voor de publieke veiligheid was werd door hem weerlegd. Wel gaf hij toe dat het dak van het bakhuis, dat als doopkapel dienst deed, door een storm was vernield maar hij verzekerde de gouverneur dat dit binnen de acht dagen zou zijn hersteld. In april 1905 werd het H. Sacrament naar deze noodkerk overgebracht tijdens een druk bijgewoonde processie. Volgens het lastenboek van 28 november 1904 van H. Martens moest de aannemer er ook voor zorgen dat het altaar, de biechtstoel, de kerkstoelen en een sacristieschap en al het nodige voor de eredienst naar de noodkerk werden overgebracht. Deze aannemer zou ook zestig franken ontvangen voor het in bewaring houden van het orgelmechanisme, de blaasbalg en het klavier aangezien dit niet in de noodkerk kon worden ondergebracht.

De oude kerk werd vrijgemaakt van de meubels en de aannemer kon met de afbraakwerken beginnen; in mei was deze klus geklaard en werd er begonnen met het uitgraven van de fundamenteën voor de nieuwbouw. Blijkbaar moest er ook voorzien worden in de aanleg van een nieuwe weg achter de kerk site.

Door het koninklijk besluit van 8 mei 1905 werd **machtiging** verleend tot het vergroten van de kerk van Opoeteren door de Minister van Justitie J. Van den Heuvel tijdens het koningschap van Leopold II (1835-1909).

H. Martens beseftte nadat de uitgravingswerken waren beëindigd, dat zich een probleem voordeed. De provinciale architect werd erbij gehaald en in een schrijven van 23 juni 1905 van H. Martens aan de Kerkfabriek bevestigde hij de bevindingen van L. Jaminé, zoals vermeld in volgende tekst: *...de moeilijke (sic) te voorzien toestanden waarin de muren der oude middenbeuken en de ligging van de goede grondslag onder een deel der gebouwen zich bevonden...* In de kerksadzitting

van 2 juli werd dan ook de goedkeuring voor de noodzakelijke bijkomende werken ten bedrage van 4.877,99 frank gegeven. In het bestek werd melding gemaakt van het dieper uitgraven van de fundamenteën, het plaatsen van steunmuren in het grote koor en diepere fundamenteën en het bouwen van een kelder onder het koor voor een verwarmingsinstallatie. Voorts dienden de opstaande muren verhoogd, waarvoor ook meer materiaal aan Rekemse bakstenen voor de kern van de muren en mergelsteen voor het parament, nodig was.³

In augustus 1905 werd het nieuw kerkhof met een ingetogen ritueel gewijd door de E.H. Drikkoningen Deken van Maaseik en de priesters, in aanwezigheid van vele parochianen, om nadien in processie naar de pastorie te wandelen om 'de eerste steen' op te halen en die op een versierde draagbaar naar de kerk te brengen.

EPISCOPO M.H. RUTTEN
DECANO A. DRIKKONINGEN
PASTORE J. VERDURMEN
ANNO MCMV

Deze steen was door de opzichter M. Beulen van Hasselt in gotisch letterschrift gebeiteld. Het was een echte vreugdetocht begeleid door de fanfare. Met de nodige gebeden en gezangen werd de eerste steen in de buitenmuur van het koor ingemets. Ook de andere aanwezige priesters, leden van de kerkfabriek en de gemeenteraad en parochianen hebben beurtelings stenen geplaatst. Nadien heerste een uitbundige feestvreugde in Opoeteren.

Naar verluid verliepen de bouwwerkzaamheden bijzonder vlot mede omdat de weersomstandigheden gunstig waren geweest. Maar in december 1905 was de kerk nog niet onder dak terwijl de werken dan tot maart werden stilgelegd omwille van de winter.

Ook voor het **bouwen van de kerkhofmuur** moest er een aanbesteding komen per 17 april 1906 en A. Jacobs uit Genk had met 6.097 frank de laagste inschrijving zodat het werk aan hem werd toevertrouwd. Hij zou de werken aanvangen in juni en voltooien eind oktober.

In mei 1906 bleek dat de werken aan de kerk goed vorderden. In de loop van september werd de middeleeuwse toren, die in 1579 werd herbouwd, aangepakt. Een verhoging was nodig omdat de grotere kruisbasilica de toren zou verdringen, zodat geopteerd werd om het torenvolume zelf met 6,30m en de spits met 3m te verhogen. Bij dakwerken viel er bijna een dode. C. Van Ophoven verloor het evenwicht en viel twintig meter naar beneden; zijn val werd door een stelling

Eerste steen van de neogotische kerk, ingemetseld in de buitenmuur van het koor..

gebroken en hij kon herstellen van een gebroken been en een ontwrichte arm. De eerste zorgen werden toegediend door dokter J. Roex, die ook vereeuwigd is in het ZO-koorvenster onder de afbeelding van de H. Rosa Limana.

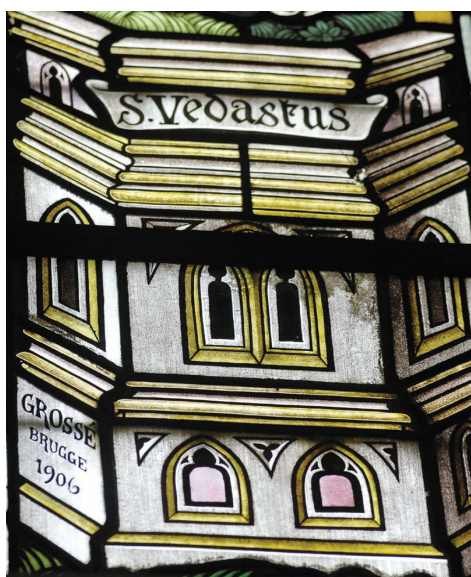
Binnen de Sint-Lucasscholen werd de neogotiek als de meest ideale kunststijl van de late 19de eeuw gehanteerd. Vele kunstenaars en ambachtsslui werkten in dit 'credo'. Zo werkte ook kunstschilder en

glazenier Louis Grossé (1840-1929) die werkzaam was in Brugge, voor de Sint-Dionysiuskerk van Opoeteren. Hij heeft de glasramen gereali-seerd en gesigneerd met Grossé Brugge 1906.

Op 20 december 1906 kreeg de nieuwe kerk een voorlopige wijding door de deken van Maaseik en werd het H. Sacrament weer in processie naar de nieuwe kerk gebracht. De officiële wijding werd op aanvraag van Mgr. M. Rutten bisschop van

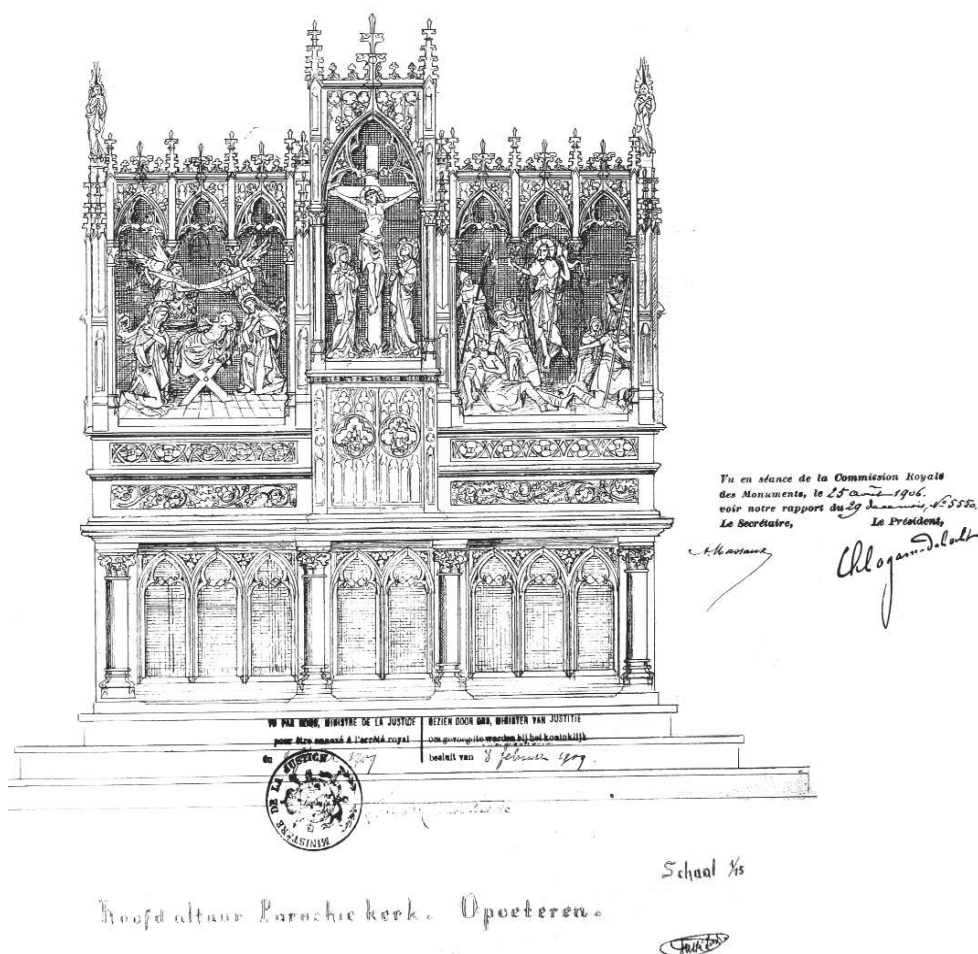
Eerbetoon aan dokter Roex voor de verzorging van C. Van Ophoven, die bijna het leven liet bij de dakwerken.

Signatuur van glazenier Grossé op de glasramen van 1906 in het koor..

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

*Ontwerptekening voor
het hoofdaltaar.*

Wijdingskruis in het koor.

Luik met een jaar uitgesteld. De nutsvoorzieningen voor verwarming en acetyleengasverlichting werden in werking gesteld in deze kersttijd.

Ook voor de **inrichting van de kerk** werden initiatieven genomen. Voor het project van de inrichting werd in 1905 al opdracht gegeven aan **F. Gussé van Hasselt** tot het ontwerp van een **hoogaltaar**. Hieromtrent is er een schrijven van 31 januari 1906 van de voorzitter van de K.C.M. aan F. Gussé waarin sprake is van een persoonlijke tussenkomst van J. Helleputte in de behandeling van het dossier van het hoofdaltaar. In de zitting van de kerkraad dd. 1 april 1906 werd hieromtrent tot een akkoord gekomen voor de prijs van 6.900 frank. De ontwerp-tekening voor het hoogaltaar (zonder datum, schaal 1/15) werd geïllustreerd door de Koninklijke Commissie voor Monumenten dd. 25.08.1906 en door het Ministerie van Justitie, bevoegd voor Erediensten dd. 08.02.1909. Ook maakte F. Gussé het ontwerp voor het O.-L.-V.-zijaltaar dd. 23.11. 1906, dat geïllustreerd is door de K.C.M. dd. 25.05.1907 en het Justitie Ministerie in juli 1907. In augustus 1907 kon het **O.-L.-V.-altaar** reeds bewonderd worden in de kerk; ook het **St.-Dionysiusaltaar** was dan geplaatst. De toren kreeg een nieuwe klok.

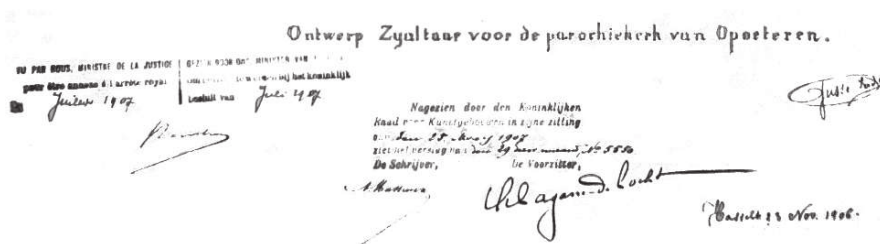
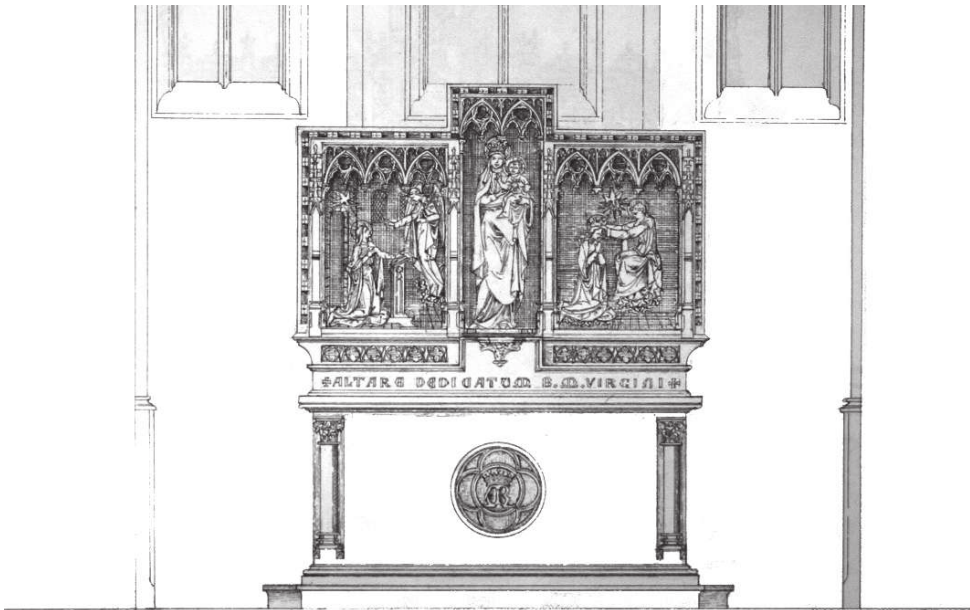
De kerkfabriek heeft in augustus 1907 haar bijdrage geleverd aan een tentoonstelling van 'Ouden Kunsten' in St.-Truiden. Een prachtige kelk, aangekocht in 1626 en een kazuifel van 1500 waren daar te bewonderen.

In 1908 werd een kasseiweg rond de kerk aangelegd. De wijzerplaten van het torenuurwerk werden aangebracht. Het orgel van J. Beerens van Weert werd teruggeplaatst en alles werd in gereedheid gebracht voor het naderende hoogtepunt.

In volle verkiezingskoorts voor 24 mei 1908, waar de strijd tussen liberalen en katholieken zou worden beslecht, zijn zelfs de voornemens van de parochianen in de notulen van de kerkfabriek om massaal te stemmen voor hun minister J. Helleputte en zijn medewerkers, te lezen. Deze politicus, die opkwam voor het kiesarrondissement Tongeren-Maaseik, werd opnieuw Minister van Spoorwegen, Post en Telegrafie (tot 5 augustus 1910) en Minister van Landbouw (ad interim tot 30 oktober 1908).

Op 23 juni 1908 vond er de plechtige inwijding plaats van de nieuwe St.-Dionysiuskerk door

Ontwerptekening voor het Maria-
altaar in de noordelijke zijbeuk.

Mgr. Martinus Rutten (1841-1927), bisschop van Luik. Minister J. Helleputte zou ook komen. Het werd een schitterende manifestatie die al daags te voren begon met het afhalen door ruiters en fietsers van de bisschop en zijn broer E.H. Kanunnik Rutten aan het station. De stoet werd aangevuld met fanfares, schutterij, schoolkinderen, bruiden, leden van congregaties en kerkfabriek en gemeenteraad om aldus het traject naar de pastorie en vervolgens naar de kerk luister bij te zetten. Daar werden mooie woorden gesproken en het lof gezongen.⁴

's Anderendaags was er de eigenlijke plechtige kerkwijding. Eerst was er een besprenkeling van de buitenmuren met wijwater, nadien van de binnenmuren; voorts een zalving van de wijdingskruisen op de muren en een wijding van het altaar. Vervolgens werd een plechtige hoogmis gecelebreerd. Op die dag werd ook het H. Vormsel aan de jongeren toegediend en een Te Deum gezongen. De religieuze plechtigheid duurde tot 13u, waarna de uitzonderlijke feestelijkheden werden vervolgd en de bisschop rond 18u weer in stoet werd uitgeleide gedaan langsheen de versierde straten, door de ruiters tot Neeroeteren en de 'cyclisten' tot Maaseik. Geld noch moeite wer-

den gespaard om dit grootse feest te helpen slagen: iedereen voelde zich betrokken, parochianen zowel als gemeenteraad, die de festiviteiten ook geldelijk ondersteunden.

De beslissende keuring van de kerkbouw werd op 27 juni 1908 gehouden in aanwezigheid van de provinciale architect L. Jaminé, bouwmeester-ontwerper H. Martens, aannemer H. Janssen, pastoor D.J. Verdurmen en H. Schreurs als vertegenwoordigers van de kerkfabriek.

Op 6 juli 1913 besliste de kerkfabriek steun te vragen aan de overheid voor de aankoop van twee nieuwe neogotische biechtstoelen, die goedgekeurd werd door de gemeenteraad op 27 juli 1913. De ontwerpen waren van de hand van architect J. Miers van Sint-Truiden en begroot op 1.700 frank. De voorzitter van de K.C.M. heeft hieromtrent de gouverneur van de provincie Limburg en J. Helleputte, de toenmalige Minister van Openbare Werken en Landbouw in een schrijven van 10 december 1913 zijn fiat voor de biechtstoelen bevestigd.

Aangenomen mag worden dat de bestaande kruisweg niet meer in de smaak viel, want reeds

lang was er animo om een nieuwe versie aan te kopen. In dit verband kan verwezen worden naar de notulen van de kerkraad dd. 27 december 1903 waar sprake is van een succesvolle missietijd omwille van de grote aanwezigheid van gelovigen en de uiterst inspirerende sermoenen van P. Mignolet en P. Brahm, twee redemptoristen die in Opoeteren als gastmissionarissen kwamen preken. In dit enthousiasme werd de Congregatie van jonge Dochters opgericht en zou wekelijks de kruisweg gedaan worden. Vandaar dat gelden door de parochianen werden verzameld om een mooie kruisweg aan te kopen. Men heeft echter tot 1933 moeten wachten vooraleer deze doelstelling kon worden gerealiseerd. Maar deze eerder toegezegde giften zetten de procedure wel in gang.

In de notulen van de vergadering van de kerkfabriek van 3 juli 1932 werd beslist om de opdracht aan het **Huis Beyaert van Brugge** te geven. Voor de financiering ontstonden toch nog problemen. Nadat de gemeenteraad 3.000 frank en de kerkfabriek 15.000 frank en de giften hadden voorzien, werden de toelagen van de staat en de provincie geweigerd, ondanks het feit dat de Bestendige Deputatie het project genegen was. Een smeekbrief van pastoor Fr. Simons en voorzitter H. Geebelen van de kerkraad aan de gouverneur had tot doel voor een tweede maal te ijveren voor die kruisweg. Uiteindelijk werd in de zitting van de kerkraad van 29 januari 1933 het volgende financieel plan voorgelegd: E.H. Frans Simons (1883-1973) pastoor van Opoeteren van 1928 tot 1935, stelde voor 3.750 frank in te brengen, zijnde het nodige saldo na de bijdrage van kerkfabriek 15.000 frank, gemeente 3.000 frank en provincie 1.000 frank. De kruisweg zou dus 22.750 frank kosten in een tijd van economische recessie. Op 3 mei werd de goedkeuring ter zake door het ministerie van Justitie verleend.

Het Huis Beyaert had voordien al foto's van een kruisweg bezorgd en leverde na het akkoord van de kerkfabriek een kopie van de kruisweg (1888-1898) van Jan-Willem Rosier (1858-1931) voor de St.-Ursulakerk in zijn geboorteplaats Lanaken. De veertien staties werden in olieverf op koperplaat (hoogte 54 cm x breedte 95 cm) geschilderd en in de kerk op de wanden van de zijbeuken gefixeerd op 1,46 m boven de vloer. Deze platen werden vastgemaakt op een groene achtergrond gedecoreerd met florale sjablonen als verwijzing naar de middeleeuwse eredoeken. De inspectie van 30 september van de provinciale opziener der gebouwen Verbeeck, resulteerde in een goedkeuring en in de uitbetaling van de subsidies.

Deze kruisweg van J. Rosier werd algemeen geprezen omwille van de kundige en zorgvuldige uitvoering van de verhalende religieuze taferelen, die groots en toch helder leesbaar zijn uitgewerkt,

in een stijl van de Nazareners waarbij het accent werd gelegd op de lijnvoering in plaats van op de kleur. Eeuwenlang gaf het spanningsveld tussen lijn en kleur vitaliteit aan het discours binnen de schilderkunst.

De St.-Dionysiuskerk in Opoeteren bleef niet gespaard van oorlogsschade. Op 14 september 1944 werd de kerk getroffen door artilleriegeschut en dringende herstellingswerken werden in eigen beheer uitgevoerd. Het proces-verbaal van de oorlogsschade werd op 13 oktober 1944 opgesteld door architect Gustaaf Daniëls verbonden aan het bouwkundig bureau Karel Gessler van Maaseik en de schade werd begroot op 42.145 frank. Conform de Wet van 6 juli 1848 werd er volledige terugbetaling geregeld van de geleden oorlogsschade.

Door het Provinciaal Comité voor Monumenten werd in maart 1954 de goedkeuring verleend om drie houten Mariabeelden te laten behandelen door het Centraal Laboratorium der Belgische Musea in Brussel. Hetzelfde comité ging akkoord met de plaatsing van een derde klok in de toren van de St.-Dionysiuskerk in augustus van dat jaar. De kostenraming voor die klok bedroeg 30.440 frank.

De grote herstellingswerken van het mergelparement van de buitengevels van de toren, de kerk en het koor werden in de kerkraadzitting van 6 januari 1957 het belangrijkste agendapunt. De kostprijs van deze werken bedroeg 46.700 frank. Voor de herstelling van het mergelparement werd aannemer Leo Peeters-Neyens van Gerdingen geselecteerd en op 9 juni 1959 werd zijn borgsom van 4.670 frank geregistreerd. De werken werden aangevat op 15 juni en waren voltooid op 30 juli 1959. Architect G. Daniëls behartigde ook de administratieve afhandeling van het dossier en de provinciale hoofdingenieur-architect-directeur J. Draye kon het dossier afsluiten op 29 december 1959.

In de notulen van de vergadering op 6 oktober 1957 van de kerkfabriek staat genoteerd dat de secretaris en voorzitter van de kerkraad en de secretaris en burgemeester van de gemeenteraad de hoogdringendheid van de vervanging van de versleten kerkstoelen onderschreven. De optie om kerkbanken te voorzien voor 458 parochianen werd uitgewerkt in een bestek van architect G. Daniëls. Op deze vergadering werd ook beslist om de geraamde som van 320.600 frank te halen uit de verkoop van goederen en bos waartoe de kerkfabriek zal verplicht worden bij de aanvaarding van het legaat van Maria Mandervelt, aanhangig gemaakt bij de Minister van Justitie. Duidelijk werd gesteld dat er wel een aanbesteding door de overheid zou uitgeschreven worden maar dat ze geen

toelagen verwachten omdat het project geen vertraging kan hebben. Voor de aanschaf van nieuwe kerkbanken werd er beroep gedaan op N.V. Leon Wagemans en Zonen van Roggel (NL). Deze beslissing was gevallen in de zitting van de kerkraad op 13 november 1958 nadat architect G. Daniëls ook de aanbesteding had voorbereid. De banken mochten aangekocht worden na een provinciale beslissing en een goedkeuring van de Minister van Justitie.

Herstellingswerken aan de dakbedekking van de kerkstoren waren het onderwerp van correspondentie (juni 1958 - juni 1960) tussen de diverse actoren in de administratieve procedure voor behandeling van de oorlogsschade. In 1962 werd er gewerkt rond het plaatsen van een torenuurwerk en de installatie voor het elektrisch luiden van de klokken. Ook was het kerkorgel aan restauratie toe. In 1966 en in 1971 is er weer sprake van herstelling van de daken van de kerk.

Wanneer in **september 1973** een nieuwe **verwarmingsinstallatie** in de kerk werd voorzien, moesten er graafwerken worden uitgevoerd in het verloop van de longitudinale middenlijn van het grondplan van de kerk om een kanaal aan te leggen voor de circulatie van koude en warme lucht. Bij deze werken werden fragmenten van menselijke resten gevonden, verband houdende met het feit dat voordien bepaalde parochianen in de kerk werden begraven. Deze traditie gaat terug naar een vroeg-middeleeuws gebruik en een verlangen om zo dicht mogelijk bij het graf of de relieken van de beschermheilige van de kerk 'ad sanctos' begraven te worden. Deze plek gewijd aan een bepaalde heilige wordt als sanctuarium geduid en

komt eigenlijk overeen met de ruimte van het priesterkoor of presbyterium. Omwille van vloerverzakkingen in de kerk door deze graven werd later vanaf de 19de eeuw van deze traditie afgezien.

Naar aanleiding van voornoemde graafwerken zijn er op een diepte van 1,05m tot 1,33m oude fundamenteën van de vroegere kerk teruggevonden, geconstrueerd door gemetste veldkeien en stenen. De plaats komt nu overeen met de viering, hetzij de kruising tussen de middenbeuk en het dwarsschip of transept. Thans is het verwarmingskanaal over de centrale as van de middenbeuk en in de viering afgetekend doordat de oorspronkelijke keramieken vloer hier werd verwijderd en vervangen door gele stenen waarin de verwarmingsroosters zijn ingevoegd. Ook zijn twee grote roosters in de koortravee aangebracht met behoud van de oorspronkelijke vloer van de nieuwe kerk ontworpen door H. Martens en V. Lenertz.

De **bescherming** door het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur Afdeling Monumenten en Landschappen, Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed, sinds 8 september 1981 (SB 09.12.81) van de St.-Dionysiuskerk en toren met onmiddellijke omgeving (Provincie Limburg Hasselt, DL 0220) in het centrum van Opoeteren, is een bijkomende waarborg voor het behoud en waardering van deze site. De **toren** werd als **monument** geëvalueerd terwijl **de kerk met omgeving** het statuut van **beschermd dorpsgezicht** kreeg.

HYACINTH MARTENS (1847-1919) BOUWMEESTER TE STEVOORT

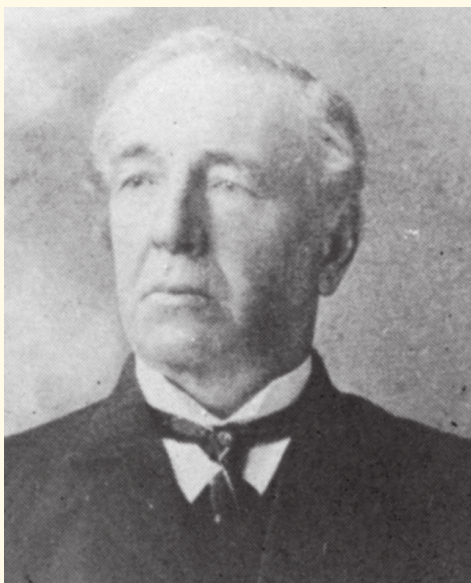
Hyacinth Martens werd geboren in Stevoort op 30 augustus 1847, als zevende en laatste kind van Aldegonde Jorissen (1801-1881) en Gerardus Martens (1793-1868). Deze laatste was geboren in Ulbeek en vestigde zich als timmerman in Stevoort. Tijdens zijn jeugd in Stevoort woonde H. Martens in het huis 'De Plas' gelegen Over 't Water nr. 35 en dit van 1857 tot 1866. Het is aanmerkelijk dat Hyacinth de stiel heeft geleerd van zijn vader en het staat alleszins vast dat hij op 21-jarige leeftijd, na het overlijden van zijn vader, als timmerman werkzaam was in zijn geboortedorp. Later woonde hij in de Jo(o)destraat nr. 6 en vanaf 1881 tot 1890 als 'meester-timmerman' in de Kolmenstraat nr. 6. Deze laatste verhuis heeft te maken met enerzijds de aankoop van een bouwgrond in 1881 waarop hij zelf een eigen woonhuis bouwde, omgeven door een tuin en een groot stuk bouwland en anderzijds zijn huwelijk op 27 april 1881 met Maria Catharina Everaerts (1850-1909). Dit huwelijk bleef kinderloos maar Maria Stephania Poelmans, geboren in Stevoort op 23 maart 1878, werd door hen als pleegkind aangenomen.

H. Martens werkte als zelfstandige timmerman. De dorpsverlevering vertelt dat 'Cintus Mattes' iemand was die steeds leerde en zichzelf trachtte te vervolmaken. Hij was een autodidact in de bouwkunde.⁴ De bouw van zijn woonhuis was blijkbaar voor de bevolking van Stevoort een aanzet om hem als bouwmeester te erkennen. Hij genoot spoedig ook het vertrouwen van de kerkelijke overheid voor wie hij diverse opdrachten

vervulde. Het eerste project en tevens de eerste kennismaking met de administratieve procedure was de restauratie van de Sint-Jan Baptistkerk van Schulen, goedgekeurd door de Koninklijke Commissie voor Monumenten op 20 november 1886. Nadien volgde de restauratie van de Sint-Martinuskerk in Herk-de-Stad, goedgekeurd door K.C.M. op 1 juni 1888. In zijn eigen geboortedorp kreeg H. Martens opdracht tot het vergroten van de Sint-Martinuskerk van Stevoort waarvoor hij de goedkeuring van de K.C.M. verkreeg op 18 april 1891. Samen met de vergroting van de kerk werd de bouw van een nieuwe pastorie gepland en gerealiseerd. Vanaf deze opdracht werd H. Martens als architect aangezocht door meerdere opdrachtgevers binnen de christelijke zuil en er volgden vele projecten. H. Martens functioneerde op een degelijke, vakkundige en autonome wijze en kon rekenen op erkenning vanwege de hogere overheid.

H. Martens was **gemeenteraadslid** van 1895 tot aan zijn dood in 1919 en als goede raadgever werkte hij samen met drie burgemeesters, J.L. Hermans van 1885 tot 1897, C. Palmers van 1897 tot 1908 en A. Palmers van 1908 tot 1919. Hij ijverde voor de uitbouw van zijn gemeente, waaraan hij letterlijk bijdroeg door de bouw van een veertigtal huizen, gaande van boerderijen tot villa's, een woonhuis met brouwerij G. Boesmans, een station van de buurtspoorwegen en een kapelanijs. In 1897 bouwde hij voor een meer gefortuneerde opdrachtgever het kasteel Palmers, later gekend als de villa van de Zusters van het Lager Onderwijs en thans als restaurant 'Het Palmershuys', gelegen Kolmenstraat nr. 5. In 1901 kocht H. Martens samen met Palmers-De Groote een bouwgrond in de Oppenstraat en een jaar later bouwde hij hierop een verenigings- of parochiezaal. Op het aanpalend perceel in dezelfde straat, nr. 11, bouwde hij de villa Grammen, een woonhuis in baksteen versierd door het gebruik van diverse materialen en polychrome tegels, waar hij zelf ging wonen vanaf 1913.

H. Martens had een uitgesproken christelijke overtuiging en was lid van **verschillende religieuze genootschappen** zoals de Broederschap van de H. Rozenkrans, van Franciscus Salerius, van Sint-Jozef en erelid van het Sint-Vincentiusgenootschap. Vanaf januari 1911 was hij lid van de Kerkfabriek Sint-Martinus, waaraan hij ook giften overmaakte. Hij zetelde in de Kerkraad, was lid van het Bureel der kerkmeesters en was secretaris ervan tot december 1918. Op grond van zijn naam als bouwmeester en zijn betrokkenheid bij

Hyacinth Martens

⁴ H. Martens *Bouwmeester* (Brochure Davidsfonds Stevoort Wijer 23.10.1983), Stevoort, 1983, p.4.

de christelijke gemeenschap was hij reeds diverse malen gevraagd voor de realisatie van pastorieën, kerken en scholen in gans Limburg.

Bouwmeesters konden een verschillende opleiding genoten hebben maar kregen erkenning op basis van hun architecturale ervaring en praktijk, op een ogenblik dat de titel en het beroep van architect nog niet geregeld of beschermd was. Dit gebeurde bij Wet van 20 februari 1939. De opleiding tot architect en de organisatie van het architectuuronderwijs werd omschreven in het KB van 5 mei 1936. Voor 1939 kon men zich immers **vrij als bouwkundige vestigen** en volstond het voor officiële opdrachten de ontwerpplannen voorafgaandelijk ter goedkeuring aan de bevoegde overheid voor te leggen.

In deze context kwam er inmenging 'van hogere hand'. H. Martens bekloeg zich: *... door eenige Heeren Leden van gezegde Commissie voor Monumenten op aangedrongen werd... om mij eenen medehelper doen aan te schaffen terwijl in Hasselt door eenen of meer personen van gezag... werd aangedrongen in den zelfden zin, te zeggen, om mij met eenen anderen bouwmeester moeten aan te sluiten, om gezegde werken tot stand te brengen.*

Ook de subsidiëring van projecten in Lommel en Neerpelt werden afhankelijk gemaakt van deze samenwerking: *...Werket gij samen met mr. Lenertz, alle moeilijkheid hield op, de noodige subsidieën zouden komen ...* Aldus berustte H. Martens en er ontstond een samenwerking sinds 1899 van **H. Martens bouwmeester te Stevoort met V. Lenertz architect te Leuven**. Beide architecten zouden samen nog vele projecten realiseren. Bouwmeester-ontwerper H. Martens was doorgaans verantwoordelijk voor de aanleg van het administratief dossier, de lastenboeken, bestekken en matenlijsten, op te maken conform het nieuw provinciaal reglement van 1898. Het was H. Martens die optrad in de correspondentie en in de persoonlijke contacten met de opdrachtgevers, de aannemers, de werfopzichters en de provinciale architect, terwijl de officiële plannen op naam stonden van 'Stevoort, H. Martens Leuven, V. Lenertz'. H. Martens en V. Lenertz correspondeerden per kerende post. Of H. Martens

veelvuldig persoonlijk contact had met V. Lenertz valt te betwijfelen.⁵

H. Martens leidde als bouwmeester en als gemeentelijk en kerkelijk mandataris een druk bestaan. Hij stond bekend om zijn hulpvaardigheid en zijn kordate aanpak van problemen. Hij was een **man van karakter**, had een flink voorkomen en genoot als notabele respect en eerbied in Stevoort en daarbuiten. Zijn echtgenote Maria Catharina Everaerts overleed op 25 mei 1909. In het grote huis nam in het najaar zijn schoonzus Maria Melanie Everaerts, weduwe Jules Witters, haar intrek. In juni 1910 kwamen ook haar dochters Theresia Elvire en Melania Augusta inwonen bij hun oom en hun moeder. Elvire, toen 22 jaar oud, hielp H. Martens met de administratie.⁶ De woning en de omliggende grond werden in 1913 verkocht aan Jozef Van Kroonenburg, landbouwer en intussen echtgenoot van zijn pleegkind Stefanie Poelmans. H. Martens verhuisde en bracht samen met zijn schoonzus de laatste jaren van zijn leven door in de Villa Grammen die hij zelf had gebouwd, in de Oppenstraat nr. 11 te Stevoort. Elvira Witters (1888-1918), de werkelijke rechterhand van H. Martens, woonde hier ook tot aan haar huwelijk op 13 mei 1914 met Jozef Deré (1889-1968), eveneens bouwmeester met een opleiding in Luik. Zij vestigden zich vervolgens in Hasselt, waar Elvira overleed op 14 oktober 1918 aan de gevolgen van Spaanse griep en hoogzwanger was van hun vierde kind na Yvonne (1914), Emma (1915-1917) en Jan (1917).

Hyacinth Martens overleed op 18 februari 1919 om 10 's morgens op 71-jarige leeftijd. Op zaterdag 22 februari namen velen afscheid van een rechtvaardige, bekwame man, die God vreesde. Zijn grafsteen staat vlak bij de Sint-Martinuskerk. Vanaf 1924 werden diverse restauratiewerken aan de kerken van H. Martens en V. Lenertz uitgevoerd, door J. Deré, die men als erfgenaam van het professionele erfgoed van H. Martens kan beschouwen. Op 23 oktober 1983 werd op initiatief van het Davidsfonds van Stevoort-Wijer een feestelijke herdenking van H. Martens georganiseerd. De gedenksteen aan zijn graf brengt hulde aan de timmerman-bouwmeester-kerkenbouwer Hyacinth Martens.

⁵ H. Martens *Bouwmeester*, o.c., p.4. Wanneer H. Martens, die geen auto of fiets bezat, zich naar de bouwwerken begaf diende hij gebruik te maken van tram of trein. Hij verplaatste zich vaak te voet naar de dichtstbijzijnde stations en men verhaalt dat hij ook dikwijls 'karstop' deed.

JODOIGNE, LENERTZ FAMILIEARCHIEF, *Nota's van H. Martens aan V. Lenertz*. Er zijn weinig aanduidingen of sporen van persoonlijke ontmoetingen tussen H. Martens en V. Lenertz. Uiteraard dienden zij af en toe zaken te bespreken of persoonlijk te bekijken. Daartoe moest H. Martens V. Lenertz dan blijkbaar enigszins overhalen. In juli 1898 spoorde hij V. Lenertz aan de kerk van Tessenderlo eens te komen bekijken: *"...Ik meen dat het raadzaam was dat Gij ook deze kerk ter plaatse eens kwaamt nazien..."* Dat het treinverkeer en afspraken in stations een belangrijke rol hebben gespeeld blijkt o.m. uit volgende informatie, op 14.07.1898 verstrekt aan V. Lenertz: *"...Mijnheer Lenertz... neem ik de vrijheid U te verzoeken met den trein van 7 uren 50 vertrekkende van Leuven naar Diest te komen alwaar ik mij zal bevinden om vandaar om 9 uur 24 op Tessenderlo te vertrekken; de terugreis is niet goed geregeld men zal in Diest moeten wachten ofwel tot Thienen gaan..."*

⁶ HASSELT, STADSARCHIEF HASSELT., *Bevolking Stevoort 1890-1900* fol.172. In de Kolmenstraat nr. 6 waren gedomicilieerd: Martens Hyacinthus, °Stevoort 30.08.1847, Belg, hoofd, bouwmeester en landbouwer, Everaerts Maria Catharina, vrouw, °Stevoort 25.06.1850 en overleden te Stevoort op 25.05.1909, Everaerts Marie Melanie, °Berbroek 18 mei 1858, woonachtig in Stevoort sedert 29.10.1909, schoonzus van H. Martens en weduwe van Jules Witters, komende van Herk-de-Stad, Schakkebroekstraat nr. 60, Witters Theresia Elvire, °Borloo 14.03.1888, dochter van Marie Melania Everaerts, nicht van H. Martens, haar intrek nemend bij haar moeder in Stevoort op 28.06.1910, Witters Melania Augusta, °Borloo 30.07.1893, dochter van Marie Melanie Everaerts, nicht van H. Martens, bij moeder inwonend vanaf 28.06.1910, Voorts woonden er, zonder familieband: Haesen Egidius Donck, °09.07.1858, dienstbode, komende van Herk-de-Stad Ridderstraat nr. 21 en vertrokken op 04.04.1910, Poelmans Maria Stephanía, °Stevoort 23.03.1878, nicht en dienstmeid, Vanderdonck Viktor, kleermaker en organist, die er tijdelijk verbleef.

VINCENT LENERTZ (1864-1914) ARCHITECT TE LEUVEN

⁷ LEUVEN, CENTRALE UNIVERSITAIRE BIBLIOTHEEK, *Studenten 1836-1913* Boekdeel LA-LE. De fiche van V. Lenertz vermeldt alléén het feit van zijn inschrijving aan de Ecoles Spéciales voor de academiejaren 1887-1888 en 1888-1889, zonder omschrijving van het gevolgde studiejaar. *A.U.C.L. 1885-1893* De jaarboeken over deze periode vermelden V. Lenertz niet als geslaagd voor een bepaald studiejaar. Vandaar dat kan aangenomen worden dat hij was ingeschreven als 'vrije student', temeer daar hij geen middelbare studies in Echternach had gevolgd.

Hoogstwaarschijnlijk volgde hij de colleges van J. Helleputte. *A.U.C.L. 1890* Leuven, p. 328-334. Aan de Ecoles Spéciales des arts et manufactures, du génie civil et des mines werd een toelatingsexamen type A en type B ingericht. Dit gaf toegang tot vier afdelingen, met een studietijd van vier jaren: 1. ingénieurs des arts et manufactures, du génie civil et des mines, 2. ingénieurs de constructions civiles et des constructions mécaniques, 3. ingénieurs-architectes en 4. ingénieurs des arts chimiques.

⁸ KESSEL-LO, GEMEENTELIJK ARCHIEF KESSEL-LO, *Registers 1907-23* *Bouwtoelatingen afd. XVIII* dossier nr. 941. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd aan de panden aan de Tiensevest, aan de kant van de spoorweg, enorme schade toegebracht. *Bevolking Telling 1910* boek 9 fol.1773. Het gezin Lenertz verhuisde op 4 januari 1913 van de Blijde Inkomststraat nr. 23 in Leuven naar de Tiensevest nr. 37 in Kessel-Lo, waar het werd ingeschreven op 22 januari 1913. V. Lenertz stond ingeschreven als bouwkundige en woonde hier met zijn vrouw en vijf kinderen, tezamen met drie inwonende dienstmeiden: Philippaerts Emérence °Linden 15.11.1891, Van Mol Maria Wivina °Vertryck (Tienen) 12.05.1893 en Meurrens Irma Louise °Heverlee 20.01.1901.

Vincent Lenertz werd op 22 april 1864 geboren te Echternach in het Groot-Hertogdom Luxemburg, als zoon van Catherine Beringer en Jean Lenertz, landbouwer. Hij groeide op in *une famille plus honorable qu'aisée*, samen met een broer en twee zussen. Wanneer hij bij het beëindigen van de basisschool terechtkwam in het atelier van de porseleinschilders Zens in zijn geboortestad, bleek dat hij teken talent had. Via de gebroeders Zens werd hij tekenaar bij architect Knepper in Diekirch. Hij werd er opgemerkt door August Mullendorf die, overtuigd van zijn mogelijkheden, stappen ondernam om hem te introduceren bij Joris Helleputte (1852-1925), sedert 1874 hoogleraar architectuur aan de Universiteit van Leuven. De beweegredenen van V. Lenertz om naar Leuven in België te komen hadden te maken met de mogelijkheden tot professionele ontplooiing die de jonge getalenteerde tekenaar er hoopte te vinden. Hij werd als tekenaar ingeschreven in Leuven op 2 mei 1885 en woonde in de Naamsestraat nr. 101. Op 21-jarige leeftijd ontmoet hij in de persoon van J. Helleputte een veelzijdige persoonlijkheid door wie hij sterk zal worden beïnvloed.

V. Lenertz werd ingeschreven aan de Faculteit Wetenschappen voor een opleiding aan de Speciale Scholen, gelegen in de Sint-Michielsstraat, waar thans het Maria-Theresiacollege is. Hij volgde er architectuur van 1887 tot 1889.⁷ In 1889 werd hij aangesteld als 'Directeur des travaux graphiques aux Ecoles Spéciales de l'Université de Louvain'. Uit de schetsen in de cursus blijkt

Vincent Lenertz

duidelijk de technische vaardigheid en het teken talent van V. Lenertz. Dat hij dus werd aangesteld als directeur van dit 'architecturaatier' van de Leuvense universiteit was een uitvloeisel van zijn uitzonderlijk teken talent. Als verantwoordelijke voor dit teken practicum heeft hij vele studiereizen georganiseerd en een grote hoeveelheid aan eigen schets materiaal geproduceerd en bijeengebracht. Een neerslag hiervan werd vanaf oktober 1903 tot juli 1904 gepubliceerd in vier uitgaven onder de naam *Documents d'art monumental du Moyen Age. Architecture sculpture et ferronnerie. Relevés & Croquis par Vincent Lenertz, architecte, Chef des Travaux graphiques à L' Université de Louvain*. De bundel omvat vijftig tekeningen van kerken, gebouwen, meubels en ornamenten van middeleeuwse en gotische stijl. Het contract betreffende deze publicatie tussen V. Lenertz en uitgever Vromant & Co dateert van 15 juni 1903. R. Lemaire (1878-1954) schreef dat het boek een groot succes was en lang dienst heeft gedaan als handleiding voor de opleiding van archeologen en kunstenaars.

V. Lenertz kan terugblikken op een geslaagde integratie in Leuven op professioneel vlak nadat hij was geïntegreerd in de opleiding en de activiteiten van architecten in de kring van J. Helleputte. Hij streefde echter ook zijn integratie na op persoonlijk vlak: op 6 januari 1896 verwierf hij de Belgische nationaliteit. Op 1 augustus 1896 huwde de 32-jarige V. Lenertz met Jeanne Marie Louise Wouters, geboren te Leuven op 1 september 1875. Zij was de dochter van Elisabeth Van Den Bosch en Hubert Wouters, handelaar in Leuven, en groeide op in een gezin met haar broers Hubert en Jozef en zusters Maria en Irène. V. Lenertz en J. Wouters waren gedomicilieerd te Leuven in de Blijde-Inkomststraat nr. 45, volgens de huisnummering van het einde van de 19de eeuw. Thans ligt dit perceel in de tuin van het Erasmushuis nr. 21. In het gezin Lenertz-Wouters werden vijf kinderen geboren: Jean (°1897), Marie (°1898), Germaine (°1900), Marguerite (°1902) en Pierre (°1904). Hierdoor ontstond een Belgische tak van de familie Lenertz.

V. Lenertz had een breed perceel bouwgrond gekocht aan de buitenzijde van de Tiensevest waar hij een privé-woning met bureau bouwde, op nr. 37 en waarvoor hem een bouwvergunning werd verleend op 29 augustus 1911. Het gezin verhuisde op 4 januari 1913, toen de woning voltooid was.⁸ Later zou R. Lemaire over deze woning zeggen: *...la belle demeure où il s'était installé depuis peu de semaines et où il avait espéré à bon droit pouvoir terminer, dans le bonheur familial et*

le bien-être, une carrière qui ne lui avait guère apporté jusqu'alors que des succès... De woning werd tijdens de twee wereldoorlogen beschadigd. De latere eigenaar heeft na W.O. II een aanvraag ingediend voor grondige restauratiewerken. De woning werd in de zestiger jaren van de 20ste eeuw afgebroken en vervangen door een appartementsgebouw.

Op 8 juli 1912 deed de toen 48-jarige V. Lenertz een bouwaanvraag voor *une maison de rention à côté de mon autre construction*. Voor deze **rentenierswoning** op de Tiensevest nr. 39 werd een bouwvergunning verleend op 13 augustus 1912. Het is niet onredelijk te veronderstellen dat de privé-woning op nr. 37 die thans niet meer bestaat, qua concept en stijl enige verwantschap moet hebben vertoond met deze van nr. 39. Het gebouw was zeker een trendbreuk in de architectuur met behoud van de hem kenmerkende soberheid in de ornamentiek en een letterlijke rechtlijnigheid in de vormgeving, beantwoordend aan de eisen van functionaliteit én esthetiek. Het is duidelijk dat V. Lenertz hier een professionele maturiteit heeft bereikt waardoor hij zich kon losmaken van de voorgeschreven codes en zijn creativiteit vrij kon uiten.

V. Lenertz was zeker een polyvalent geïnteresseerde geest en een gedreven werker. Maar hij was ook echtgenoot en vader van vijf kinderen, toen de Duitse troepen Leuven binnenvielen in 1914. *Le sac de Louvain* van 25, 26 en 27 augustus besliste over zijn lot. Tijdens de tijdelijke terugtrekking van Duitse soldaten ontstond verwarring toen deze andere Duitse soldaten onder vuur namen. Dit gaf aanleiding tot het gerucht in het Duitse kamp *...Man hat geschossen...* en tot een wraakactie tegen de Leuvenaars vanwege de Duitsers. Leuven werd overigens speciaal geïnteresseerd als cultuurcentrum van Europees formaat. Men spreekt van een *furor teutonicus* en het *Strafgericht über Löwen* vanaf 25 augustus 's avonds. V. Lenertz werd tijdens deze waanzinnige gruwel vermoord op 26 augustus 1914, om 6.30 uur 's morgens.... *La mort de Lenertz a été tragique. Quand, de sa cave où il s'était réfugié avec sa femme et ses enfants, il vit les allemands mettre le feu aux maisons voisines (Boulevard de Tirlemont) il sortit en s'adressant à deux soldats et les supplia - en allemand - d'épargner sa famille et sa maison. Ils promirent et l'engagèrent à rentrer chez lui. A peine leur avait-il tourné le dos, que les misérables le tuèrent de deux balles dans la nuque...* R. Lemaire getuigde verder als volgt: *...Nous n'oublions jamais, nous-même, le sentiment d'horreur qui nous étreignit, lorsque, passant par le Boulevard de Tirlemont, deux jours plus tard, au milieu des incendies et des fusillades, nous aperçûmes tout à coup le corps de notre ami, étendu dans une mare de boue sanglante. Il gisait à quelques pas de la belle*

demeure... De feiten en tragische dood van V. Lenertz werden later bevestigd door de hulpburgemeester van Leuven: *...M. l'architecte Lenertz, de nationalité Luxembourgeoise, habitant au Boulevard de Tirlemont (extérieur), coté de la gare, s'était réfugié dans sa cave en entendant la fusillade le mardi soir 25 août; il sortit de sa cave pour expliquer aux soldats qu'étant étranger et connaissant l'allemand ils n'avaient rien à craindre de lui et qu'il demandait pitié pour sa femme et pour ses jeunes enfants. ...Au lieu de cela, il fut collé contre un arbre du boulevard et fusillé. Nous avons retrouvé son cadavre à ce même endroit. Uiteraard vond 'Le sac de Louvain' na de oorlog grote weerklank in de pers en ook de tragische dood van V. Lenertz werd er in besproken.⁹ V. Lenertz werd samen met andere slachtoffers door de Stad Leuven begraven in een 'caveau communal' aan het station, waar hij later zou worden vermeld op het **Oorlogsmonument** aldaar.¹⁰ Nadien werd hij aldaar ontgraven en overgebracht naar het kerkhof van de Abdij van het Park,¹¹ thans is zijn grafzerk verdwenen.*

⁹ BRUSSEL, LENERTZ FAMILIEARCHIEF, *Echternacher Anzeig* 3 augustus 1919: "...Notre compatriote, sans sa qualité de Luxembourgeois, croyant apitoyer ces assassins, sortit de la cave où il s'était réfugié avec sa femme et ses enfants ainsi que des amis, pour avertir les allemands et pour les prier de ne pas tirer sur sa maison et d'avoir pitié de sa famille. A peine sorti de la maison, les boches l'empoignent brutalement, le placent contre un arbre du boulevard et le fusillent comme le plus commun des assassins, sans même l'avoir écouté. Le corps de notre malheureux compatriote gisait 2 jours et 2 nuits sur le boulevard avant qu'on ait pu le recueillir et l'enterrer. Sa maison n'a pas été brûlée parce qu'elle touchait celle du conseil Hollandais." JODOIGNE, LENERTZ FAMILIEARCHIEF, *Notre Pays Revue Panoramique Belge Numéro spécial 17 août 1919. Le sac de Louvain 25 août 1914*, p. 1-24. De tragische dood van V. Lenertz werd beschreven p. 8 en zijn foto staat weergegeven op p. 9.

*Familie Lenertz-Wouters in 1903.
V.l.n.r. de kinderen Marguérite,
Marie, Germaine en Jean.*

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

LEUVEN, C.U.B., *Ons land in woord en beeld Extra nummer 17 augustus 1919. De verwoesting van Leuven 25 augustus*, p. 417-439. "... Onder anderen had het volgende plaats ten huize van den heer Lenertz, architect, chef der tekenafdeeling der universiteit, die een groot pand bewoonde op de Tienschelaan. Vader, moeder, kinderen, grootmoeder van 84 jaar, in 't geheel acht personen, meenden in het onderhuis een veilige schuilplaats te hebben gevonden. Het gevaar der zijnen ziende gaat de vader weer naar boven, snelt naar zijn voordeur en smeekt den officier medelijden te hebben met zijn gezin. Als antwoord krijgt hij een kogel. Zes dagen lang blijft zijn lijk ontgraven liggen, onder een heester van den boulevard." Voormelde tekst is opgenomen p. 421, de foto p. 425.

¹⁰ LEUVEN, STEDELIJK ARCHIEF LEUVEN, *Archief oorlog 1914-1918 Administratie van het Gemeentebestuur van Leuven* V. Lenertz komt voor op diverse lijsten. O.m. de lijst "des soldats et des civils inhumés au cimetière de la Ville et dans le caveau communal (nr.12423 A), de lijst van de "Victimes de la guerre (nr. 9870), de lijst van de "Objets trouvés sur les corps des victimes de la guerre (nr. 12423 F), de lijst "...des noms gravés sur les deux pierres tombales du caveau de la Ville et du monument à la gare (nr. 12423 G). Voorts is er een officiële lijst "...des Habitants de Louvain et autres personnes décédés à Louvain par suite du sac de la ville 25-16-27 août 1914. Hierop komt V. Lenertz voor als nr. 46. Bij de heraanleg van het stationsplein in 2004 is het oorlogsmonument met de namen van de slachtoffers bewaard gebleven.

¹¹ LEUVEN, S.A.L., *Doodsbericht van V. Lenertz van 23 februari 1915*. V. Lenertz werd op 23 februari 1915 opnieuw begraven op het kerkhof van de Abdij van het Park. Vermoedelijk werd de stedelijke concessie in 1923 niet meer verlengd en werden de familieleden van de begraven slachtoffers gevraagd een nieuwe bestemming te voorzien. Mevrouw Lenertz heeft op 16 januari 1923 aan de stedelijke ambtenaar verklaard dat zij verkoos dat het lichaam van haar echtgenoot op het kerkhof van de Abdij van Park zou blijven. Er is ter plaatse echter nooit een concessie Lenertz officieel ingeschreven en het graf is thans verdwenen. In 1925 werd op het kerkhof van de Abdij van Park, waar V. Lenertz begraven lag ook J. Helleputte begraven. Het graf van V. Lenertz was in 2007 verdwenen, evenals dat van J. Heleputte.

¹² R. LEMAIRE, C.U.B., A.U.C.L. 1915-1919, o.c., p. 519. JODOIGNE, LENERTZ FAMILIEARCHIEF, *Bidprentje Vincent Lenertz*. "...Homme intègre et loyal, intelligent et travailleur, il faisait le bonheur de sa famille qu'il aimait jusqu'au sacrifice de sa vie. La bonté de son coeur, jointe à une sincère et douce aimabilité, lui avait acquis l'estime et l'amitié de tous ceux qui le connaissent...". Tot zijn nog jonge kinderen, Jean (17), Marie (16), Germaine (14), Marguerite (12) en Pierre (10) richtte hij zich in de bevoordingen: "... n'oubliez jamais ce que je vous ai enseigné: l'amour du travail et la vie chrétienne."

V. Lenertz werd bij monde van R. Lemaire gehuldigd als iemand die zeer toegewijd was aan zijn studenten, goed van inborst en openhartig in de omgang en steeds gezegend met een goed humeur.¹² Voor zijn kinderen had hij een ultieme boodschap: *... n'oubliez jamais ce que je vous ai enseigné: l'amour du travail et la vie chrétienne...* Na het overlijden van V. Lenertz bleef het gezin gedomicilieerd op de Tiensevest nr. 37 in Kessel-Lo om op 24 februari 1919 te vertrekken naar de Pelgrimsstraat nr. 1 in Leuven.

De faam en goede naam van V. Lenertz hebben hem nog jaren overleefd. C. Lagasse de Locht (1845-1937), vanaf 1897 voorzitter van K.C.M., bracht naar aanleiding van een bezoek aan Runkst waarvoor V. Lenertz de plannen van de Heilige Kruiskerk had getekend, in een schrijven van 30 juli 1921 aan mevrouw V. Lenertz, hulde aan *... ce noble praticien ... l'auteur, l'artiste de mérite et de renom, notre ami à jamais regretté qui, au cours d'une carrière hélas! fugace, nous a habitués à des oeuvres toujours correctes, toujours complètes, toujours consciencieuses que nous approuvions ne varietur.*

Mevrouw V. Lenertz trad nog jaren na de dood van haar man op voor de ondertekening van plannen, documenten en afrekeningen van de lopende projecten. Zo werden de plannen van de biechtstoel en de preekstoel van de Heilige Kruiskerk in Runkst in 1917 ondertekend door H. Martens en Mme V. Lenertz. Zoon en later architect Jean Lenertz, die zijn opleiding genoot in 1915-1916 aan de Sint-Lucasschool van Sint-Jans-Molenbeek, zou in de voetsporen van zijn vader treden en verschillende van zijn kerkin-terieurprojecten in Limburg afwerken zoals voor de Sint-Martinuskerk in Overpelt.

JORIS HELLEPUTTE (1852-1925)

Georges Augustin (Joris) Helleputte werd op 31 augustus 1852 geboren in Gent als jongste zoon van vijf kinderen van Florentina Detemmerman en Petrus Helleputte, bakker en handelaar in granen en zaden. Zijn vader overleed vroegtijdig in 1862 en Joris werd voor humaniorastudies ingeschreven aan het Koninklijk Atheneum van Gent, waar geen schoolgeld moest betaald worden. Nadien volgde hij van 1868 tot 1873 de opleiding voor **ingenieur Bruggen en Wegen** aan de School voor burgerlijke genie van de Rijksuniversiteit in zijn geboortestad. Op initiatief van J. Helleputte en Louis Cloquet (1849-1920) werd een '*Cercle des étudiants catholiques L'espérance*' opgericht in 1870. In het radicaal-katholiek weekblad van deze vereniging *L'étudiant catholique* bekenden zij kleur: *...ultramontains, gothiques, grégoriens, gaumestes, intransigeants, pointes sous toutes nos faces...et gais compagnons!* Geïnspireerd door het engagement van de Gentse Vincentianen onder leiding van Joseph de Hemptinne (1822-1909) kwamen zij in contact met de behoeftige medemens. De ondersteuning van een **katholiek reveil in Vlaanderen** zou de drijfveer van J. Helleputte worden en blijven tijdens gans zijn leven. Mede omwille van zijn radicaal katholiek engagement werd hij in 1874 op 22-jarige leeftijd benoemd tot docent, geaggregeerd **hoogleraar** aan de tien jaar eerder opgerichte Speciale Scholen voor burgerlijke genie, mijnen en fabriekswezen van de **Universiteit van Leuven** heropgericht in 1834. Zijn aanstelling resulteerde in 1878 in de oprichting van een volledig vernieuwde en afzonderlijke opleiding van ingenieur-architect; hij doceerde er alle architectuurcolleges. J. Helleputte en zijn collega **Edmond Reusens** (1831-1903), hoogleraar christelijke archeologie aan de

Universiteit te Leuven, werden in 1885 aangesteld als lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten.

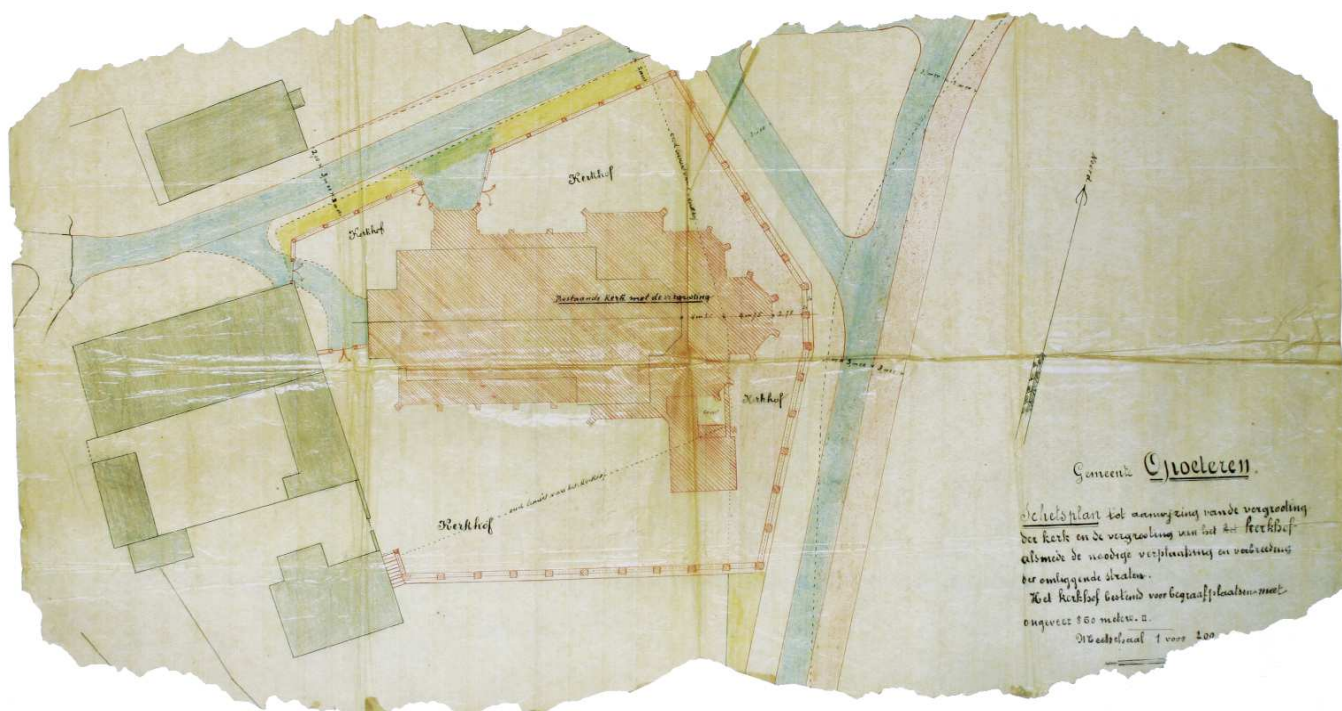
Het huwelijk van J. Helleputte in 1882 met Louise Schollaert, zus van de Leuvense politicus Franz Schollaert van de katholieke partij bleek een introductie in de politieke wereld. Wanneer **J. Helleputte** van 1889 tot 1924 gekozen werd als **volksvertegenwoordiger voor het kiesarrondissement Maaseik** diende hij voor zijn bloeiende architectuurpraktijk, gecoördineerd vanuit zijn atelier in de Minderbroedersstraat, beroep te doen op directe medewerkers zoals: Stéphane Mortier (1857-1934), Pieter Langerock (1859-1924), Joseph-François Piscador (1866-1923) en Vincent Lenertz (1864-1914). In dit centrum van de ingenieuze neogotiek bepaald door het ultramontanisme en het neocorporatisme kreeg V. Lenertz ervaring en erkenning als architect in Leuven.

J. Helleputte weigerde vanaf het project van het Justus Lipsiuscollege beroep te doen op de toenmalige bouwnijverheid en wenste alleen te werken met een groep van geïnspireerde vaklui die werkten volgens de middeleeuwse traditie en die hij samenbracht in een '**Bauhütte**' (**bouwloods**). De bouw van het Justus Lipsiuscollege werd dan ook de aanleiding voor J. Helleputte om over te gaan tot de oprichting van de **Gilde van Ambachten en Neringen te Leuven** in 1878 en waarvan hij hoofddeken was. Als voorvechter van het neocorporatisme zou hij samen met Charles Périn (1815-1905) en Charles de Dorlodot (1855-1919) de aanzet geven tot de latere *Comités des Hommes d'Oeuvres*.

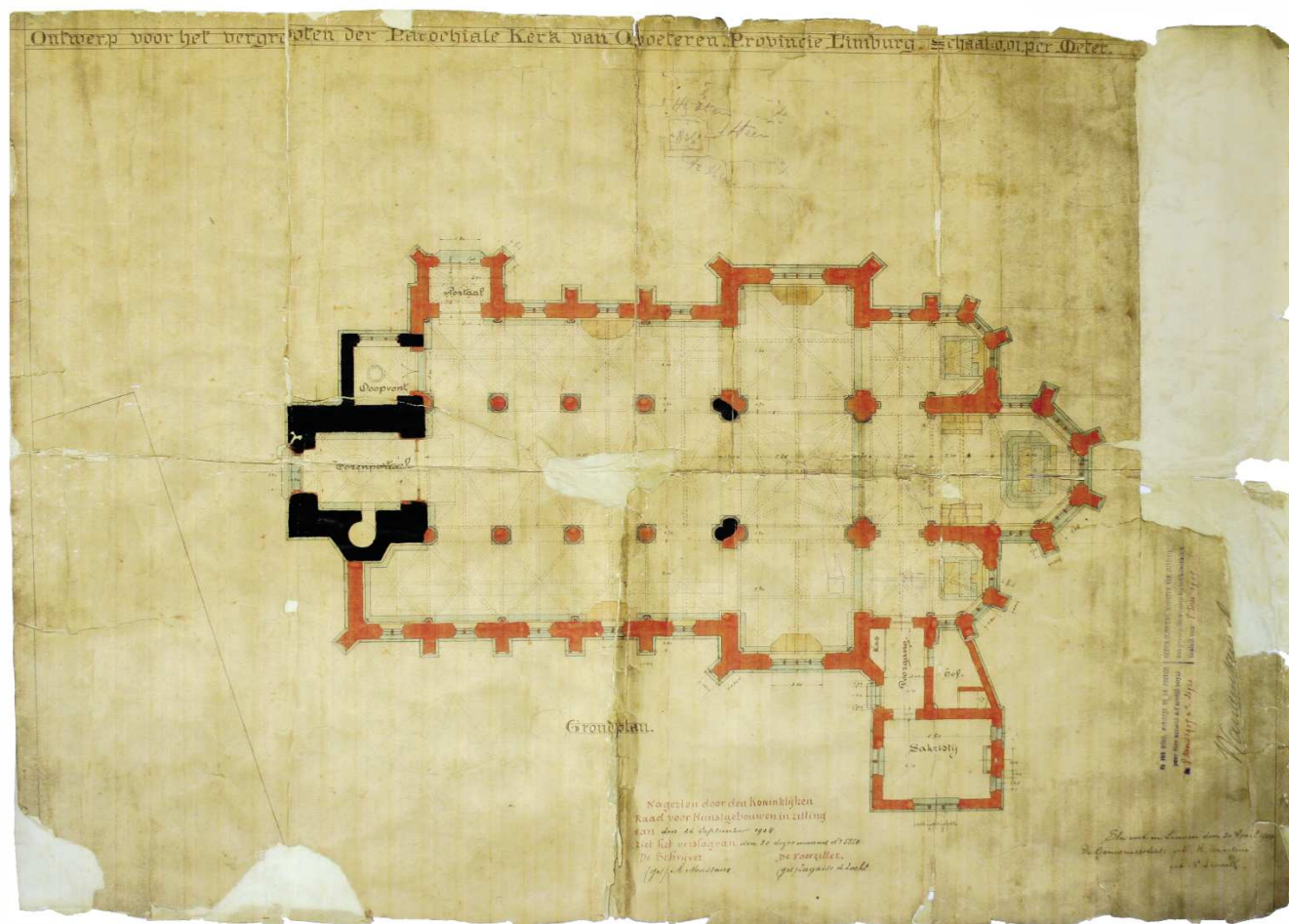
De christelijke ideologie van J. Helleputte inspireerde hem om initiatieven te nemen tot de oprichting van organisaties met maatschappelijke betekenis zoals de Belgische Volksbond en de Boerenbond en het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond, ook werd hij voorzitter van de Vlaamse Katholieke Landsbond en het Davidsfonds. Op deze wijze heeft hij een enorm netwerk van sociale contacten opgebouwd en werd bekend om zijn 'dienstbetoon'. Zijn politieke mandaten voor de Katholieke Partij waren divers: als minister van Landbouw (1907-1908, 1910-1911, 1912-1918) en als minister van Posterijen, Spoorwegen en Telegrafie (1907-1910) en als minister van Openbare Werken (1910-1911, 1912-1918) en minister van Staat vanaf 1912, heeft hij wel degelijk zijn invloed ten behoeve van Noord-Limburg kunnen gebruiken.

J. Helleputte stierf in Leuven op 22 februari 1925.

ST.-DIONYSIUSKERK VAN OPOETEREN

Omgevingsplan en plattegrond van de kerkvergroting.

Ontwerptekening van de plattegrond van H. Martens en V. Lenertz (1904).